

УДК 784

РОЗСПІВУВАННЯ ХОРОВОГО КОЛЕКТИВУ ЯК МЕТОД ВДОСКОНАЛЕННЯ ВОКАЛЬНО-ТЕХНІЧНИХ НАВИЧОК

Скопцова О.М.

Київський національний університет культури і мистецтв

У статті аналізуються специфічні особливості розспівування хорових колективів, досліджуються методологічні аспекти постановки голосового апарату артиста хору, виявляються шляхи вдосконалення вокально-хорових навичок в контексті видів, ролі та значення в поліваріантному співвідношенні розспівок в народному хорі. Виявляється закономірність художньо-виконавських критеріїв при умовах достатнього рівня володіння вокально-технічними навичками, наявність котрих перетворює хоровий колектив у міцний, якісний, монолітний музичний інструмент, спроможний до здійснення надскладних технічних і художніх завдань.

Ключові слова: розспівка, вокально-технічні навички, хорове мистецтво, репетиційний процес, народний хор.

Постановка проблеми. Володіння вокально-технічними навичками, незалежно від кількісно-якісного складу хорового колективу є основоположним чинником досягнення професійного рівня виконавської майстерності. Виконання колективом певних музичних творів дістане художньо виправдану, закінчену інтерпретацію (що є ключовим аспектом виконавського процесу) лише за умов володіння відповідними вокально-технічними навичками в достатній мірі. Розгалуження та узагальнення специфічних особливостей розспівування народного хору, як методу постановки голосового апарату вимагає належного наукового аналізу та дослідження. Апробація наведених досліджень в процесі репетиційної роботи з колективом доводить логічність, структуруваність та актуальність даного матеріалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До осмислення даної проблеми звертались авторитетні дослідники народного хорового мистецтва як А. Банін [1], К. Виноградов [2], Г. Дмитревський [3], О. Єгоров [4], де авторами наведено основні аспекти процесу розспівування народного хору та засобів вдосконалення вокально-технічних навичок виконавців.

Виділення раніше не вирішених частин проблеми. Оскільки наявні дослідження датуються другою половиною-останньою чвертю ХХ століття, з огляду на зміни соціально-історичних умов побутування, що в свою чергу вимагає зміну репертуарної політики колективів, внаслідок чого виникає необхідність розгалуження та диференціації матеріалу розспівок та вокальних вправ задля налаштування колективу та вдосконалення вокально-технічних навичок відповідно наявного репертуару.

Формулювання мети дослідження. Метою даної статті є дослідження шляхів вдосконалення вокально-технічних навичок артистів народного хору в контексті видів та значення розспівок.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день хорові колективи, а особливо народні займають вагомe місце у структурі побутування сучасного мистецтва. Адже саме хоровий колектив здатен відтворити всю багатогранну палітру музичних звуків, поєднати виконавські можливості різних голосів, створити єдину звукову гармонічну палітру. Отже, диригентам хорів та саме артистам не варто нехтувати деякими вокально-

технічними особливостями хорового мистецтва. Хоровий колектив буде повноцінним лише в тому випадку, коли кожен з виконавців оволодіє чистою інтонацією самоконтролем стосовно ансамблевого звучання та хорового строю. Поряд з усіма іншими технічними якостями, що створюють стійкий, твердий звуковий фундамент. Доречно зауважити, що це є основним положенням, без якого неможливий хоровий спів. Хоровий колектив а саррелла, що має досконало розвинені технічні навички та ансамблеву хорову звучність, є висококваліфікованою професійною музичною організацією. Технічна зрілість хорового колективу забезпечує подолання всіх труднощів, що зустрічаються в хорових творах різної класифікації. Вільне володіння вокально-технічними прийомами відкриває широкий спектр високохудожньої виконавської практики. Поєднання бездоганної техніки й ансамблево-виконавських навичок завжди сприятиме здійсненню найсерйозніших і найскладніших професійно-художніх завдань. Диригент хору, озброєний арсеналом теоретичних і практичних знань повинен в процесі роботи поглиблювати та розвивати як власні вокально-технічні виконавські навички та і навички всього колективу. Крок за кроком він повинен працювати на нові досягнення в творчому і виконавському процесі в контексті його вдосконалення. Дана робота відкриває широкий спектр можливостей для передачі аудиторії всього найкращого, що може дати музичне мистецтво. Виконавська практика показує виняткову вадливість та доцільність систематичних хорових розспівувань. Хорове розспівування – являє собою, в певному розумінні, «розігрів» та «налаштування» голосового апарату артистів хорового колективу, котре дає всьому складу колективу широке дихання, протяжність, кантіленність, підготовлює хор до виконання музичного твору. За допомоги систематичного виконання розроблених хорових вправ диригент має можливість спрямовувати і поліпшувати звучання як окремих хорових партій, так і всього складу хорового колективу. Крім того, щоденні розспівування детально знайомлять диригента хору з окремими голосами що допомагає йому усувати ті або інші наявні недоліки.

З іншого боку, при щоденному розспівуванні хоровий колектив поступово починає включатись

в єдине звукоутворення, міцніше скріплюється, набуває структурної звукової стійкості і, таким чином, виробляє повноцінну ансамблеву хорову звучність [1]. Слід також зазначити, що саме під час цієї роботи з хоровим колективом диригенту дається найкраща можливість «одухотворити» звуковий бік, зробити його змістовним, живим і глибоко вражаючим. Для виконавця-співака необхідність щоденних розспівувань іноді зумовлюється і тією обставиною, що він з різних причин може з'явитись на хорову репетицію з не розігрітим голосовим апаратом, не будучи спроможним одразу включитись у виконавський процес. Як правило, щоденні розспівування окремих голосів, хорових партій або всього складу, слід провадити перед початком загальної репетиції не більше як 10-15 хвилин і обов'язково без супроводу. Будь-який супровід має бути лише допоміжним елементом і займати мінімальний обсяг часу [3].

На початку розспівки доречним є застосування унісонного і унісонно-октавного розспівування, де $C+A+T+B$ = унісонне звучання, $C+T$, $A+B$ = унісонно-октавне звучання, $A+T$ = унісонне звучання, $C+B$ = унісонно-октавне звучання. Доречним є розспівування поступеним рухом половинними нотами вгору та вниз: у висхідному та низхідному порядку. Інструментальний супровід при даному виді розспівування є не обов'язковим і замість нього доречно задавати тон у порядку одного або двох звуків домінанти як такої, що передує тонічному акорду.

Диригент має можливість шляхом тих, або інших метричних змін побудувати різноманітний поступеним рух, не збільшуючи, проте кількість казаних звуків і не виходячи за межі діапазону хорових партій. Поєднуючи рух терціями з рухом секундами, маємо більш розвинене хорове розспівування. Варто зазначити, що наполегливе і бездоганне (в розумінні звуковистого інтонування) виконання розкриває перед хоровим колективом широкі можливості для зміцнення як загального унісонного або унісонно-октавного інтонаційного стану, так і розвитку вокально-хорової технічної рухливості.

Подальша побудова на одночасному стрибкоподібному сполученні різних інтервалів (кварті, квінти) дає можливість розширити форму хорового розспівування.

В зазначеному контексті варто відзначити практичну користь для хорового розспівування зазначених вище унісонних та унісонно-октавних прикладів. Диригент хору та колектив при належній увазі та опрацюванні прийомів розвитку вокально-технічних навичок може прикладом вигляду художнього виконання і, таким чином, сприяти не лише розширенню загального звукового діапазону але і підвищенню внутрішнього змісту звучання, поглибленню вокально-інтонаційних тонкощів і, нарешті, створенню фундаментальної підготовки до дальшого розвитку техніки в хоровому колективі. Нарешті, не обмежуючись рамками викладеного, як приклади унісонного або унісонно-октавного хорового розспівування можна використовувати різні методичні уривки з творів хорової літератури. Наведені варіанти хорових розспівок на такому матеріалі багато чим сприятимуть кращому засвоєнню твору, що вивчається. Після того, як

пропрацьовано унісонне або унісонно-октавне хорове розспівування, слід перейти до дво- або триголосних розспівувань. Ці розспівування привабують не тільки весь склад хорового колективу, але і кожного окремого виконавця-співака поступово включатися в гармонічне звучання. Основна схема таких дво- і триголосних розспівувань така:

$C-A$, $T-B$ – терції, $C-A$, $T-B$ – сексти, $C-A$ – унісонно-октавне звучання, а $T-B$ сексти.

З огляду на те, що унісонне або унісонно-октавне хорове розспівування якоюсь мірою налаштовує вокальний бік кожної окремої голосової партії і зливає окремі голоси в єдине мелодичне ціле, його треба вважати горизонтальним налаштуванням колективу. Але, якщо хорове розспівування провадиться в плані гармонічному, тобто з метою досягнення повного внутрішнього злиття одночасно декількох голосових партій на основі співзвучності, то таке розспівування можна вважати налаштуванням хорового колективу у вертикальному звучанні. Кожен з цих двох прийомів розспівування має безперечно свої конкретні цілі і завдання, але разом тим одночасне використання цих двох прийомів необхідне, виходячи навіть з того, що гармонічного (вертикального) звучання хорового колективу неможливо досягти без належної мелодичної горизонтальної підготовки і навпаки погане мелодичне (горизонтальне) звучання гальмуватиме утворення гармонічного (вертикального) звучання. Тому, гармонічне хорове розспівування завжди треба провадити лише після того, як хоровий колектив розспівався, утвердився на унісонних та октавно-унісонних прийомах. Перш, ніж розпочати виконання художнього твору, співакам необхідно розспіватися. Умовно розспівку можна розділити на два етапи: розігрівання голосового апарату (тобто приведення його в робочий стан); набуття певних вокально-технічних навичок. З початківцями ці обидва етапи поєднуються. Розспівка займає 10-15 хвилин і залежить від загального тону всього організму, психологічного настрою, режиму дня.

Розспівування всього складу виконавців та/або окремих хорових партій чи груп може провадитись в унісон або октаву, в гармонічному (акордовому) звучання. Можливе мішане розспівування колективу, а також розспівка на окремих нотних зразках з хорових творів (кілька тактів). Процес розспівування має бути осмисленим, за необхідності супроводжуватись докладними поясненнями і обов'язково відбувається без супроводу. Спів без супроводу має основою всієї вокально-хорової роботи, адже він створює умови для кращого чуття тембрів голосів, більш активного формування ладового сприймання та навичок чистого інтонування.

Матеріалом для вокально-технічної роботи можуть бути як спеціальні вправи, так і уривки з народних пісень, фрагменти з творів репертуару. Одні вправи можуть повторюватись на кожному занятті як засіб автоматизації певних співочих навичок, інші – урізноманітнюватись для вдосконалення певної мети. По мірі зростання художньо-виконавської майстерності хорового колективу підвищуються і вимоги до вокально-хорової техніки, ускладнюються вправи.

Різні голоси розспівувати потрібно по різному, добираючи вправи відповідно голосових даних вокальних партій, систематизуючи їх за труднощами. Необхідність розспівування кожної партії за діапазоном (на відповідних вокальних вправах). Розспівку слід починати в межах примарної зони (з урахуванням природи голосів кожної партії). Починати розспівування потрібно використовуючи вправи з простою мелодійною побудовою, які легко запам'ятовуються, в межах інтервалів секунда, терція, кварта, квінта. Слід враховувати закономірності інтонування інтервалів. На перших заняттях не варто давати багато вправ. Кількість їх визначається в залежності від стану голосу/голосів, мети подальшої роботи, як заспокійливий засіб перед виступом і т. ін. Розспівка для співаків початківців здійснюється з використанням групи середніх тонів голосового діапазону. Це дає можливість поступово набувати певних співацьких вмій та навичок, а також уникати травм голосового апарату.

Для розспівування вокальних партій у їх повному діапазоні, де слід особливо стежити за збереженням позиції та опори звуку /зокрема у крайніх регістрах/, можна рекомендувати спів звукорядів, арпеджіо, секвенцій на різні голосні, або ж поєднані з приголосними. Жіночій групі з народною манерою співу доцільно використовувати уривки з народних пісень, які сприяють оволодінню повним, дзвінким, соковитим, але не форсованим звуком у грудному регістрі, опорою звуку, рівними голосними, плавністю голосоведіння.

Для пом'якшення характеру звуків грудного регістру, який у недосвідчених співачок часто відзначається різкістю та деякою грубістю, рекомендується орієнтуватись на відчуття звуків, які лежать вище, в мішаному регістрі, розповсюджуючи характер їх звучання на перехідні ноти /«мі»-«фа» першої та другої октави/. При переході до нижніх звуків грудного регістру дуже важливо зберігати високу позицію, відчуття високих нот.

Для академічних сопрано /діапазон «до» першої – «соль» другої октави/ слід рекомендувати вправи на вирівнювання регістрів, округлість і об'ємність звучання та розширення діапазону. Цю роботу проводити з урахуванням помірної динаміки, опори дихання, насиченості звуку, не допускаючи надмірності, крикливості, відкритості звучання. Округлості, об'ємності, летючості і гнучкості сприяє висока позиція голосу, використання на всьому його діапазоні участі головних резонаторів.

В роботі над формуванням вокального звуку, розширення діапазону чоловічої групи хору необхідно також виходити з примарних звуків, які знаходяться в діапазоні центральної робочої октави. Ці звуки відтворюються легко, природно, вільно. У баса примарним звуком може бути *e*, у баритона – *g*, у тенора – *h*.

На початковому етапі роботи з чоловічими голосами рекомендуються вправи з вузьким діапазоном у вигляді ді-, три-, тетракордів. З часом досить обережно і поступово розширювати діапазон, опрацьовуючи тембральні якості голосу і зосереджуючи увагу на перехідних нотах. У баса вони знаходяться у межах *b* – *c*¹, у баритона – *cis*¹ – *es*¹, у тенора – *es*¹ – *fis*¹. Вокально-технічну роботу

з теноровою групою можна проводити на спільних засадах з академічними сопрано у зв'язку з їх однаковим співочим діапазоном.

Сила голосу при виконання вправ на початковому етапі не повинна перевищувати *mf*, запобігаючи тим самим крикливості, надмірності, напруженості звучання. При цьому необхідно особливо уважно стежити за принципом вокального дихання співаків: спокійний, глибокий, але не надмірний і безшумний вдих без підняття плечей, затримка його на мить, що забезпечує вокальну опору звуку і досить економний, стриманий, рівномірний без поштовхів видих з відчуттям резерву повітря. Вірний принцип дихання забезпечує хорошу опору звуку, його насиченість, округлість, стійку інтонацію та інші компоненти вокальної техніки. Отже, дихання в народному хорі являється основою вокально-хорової техніки.

Слід пам'ятати, що характер видиху та вдиху зумовлює характер звуку. Фізіологічно вдих через ніс забезпечує більш «глибоке» костообдомінальне дихання. Занадто сильний вдих веде до перенапруження і як наслідок до форсованого нерівного звучання і підвищення інтонації. Мляве дихання позбавляє звук барвистості і викликає пониження інтонування. Видих завжди повинен бути економним. Для цього педагогічній групі радять різноманітні вправи: лежачи, набирати повітря на певну кількість секунд і рівномірно випускати його. Тривалість видиху та вдиху слід поступово збільшувати. За таких умов поступово виробляється широке, тривале дихання та вільний видих.

Для опрацювання навичок вокального дихання можна рекомендувати тривалий спів закритим ротом одного звуку в зручному діапазоні для усіх партій: *c*¹, *d*¹, *e*¹ для жіночих та *c*, *d*, *e* чоловічих голосів. Ця вправа може бути використана і для опрацювання ланцюгового дихання, слідкуючи, щоб кожен співак, поповнивши дихання, вступав обережно, м'яко, непомітно, інтонаційно точно, без «під'їзду». Удосконалення ланцюгового дихання може сприяти спів гами великими тривалостями без пауз. Вправа виконується декілька разів у різних тональностях і межах робочого діапазону з назвою звуків або ж на окремі складні: *зі*, *льо*, *ма*, *на* і т. п. Слідкувати за тим, щоб співаки почергово брали дихання в середині довгих нот, а не на стиках щаблів.

При виконанні широких інтервалів слід дотримуватись високої позиції нижнього звуку при напрямку інтервалу вгору і вмійти зберегти цю позицію в низхідному напрямку, особливо на нижньому звуці. У зв'язку з цим вправив октаву не складні в інтонаційному відношенні, але у вокально-технічному – викликають певні труднощі. Тому роботу по подоланню широких інтервалів слід проводити на більш пізніх етапах. Починати роботу по подоланню інтервалів слід з центральної частини діапазону голосу. Ідучи до країв, від секунд до інших мелодичних інтервалів. Вправи на подолання інтервалів можна використовувати також для згладжування регістрів, пам'ятаючи: при напрямку голосів вгору співати помірно посиленним звуком, вниз – більш м'яко і тихо. Це пояснюється тим, що грудний регістр від природи більш зичний, міцний. А оскільки в мало навчених співаків головний регістр звучить слабо,

то слід його посилювати, зміцнювати, наближаючи грудне звучання до головного.

Артикуляцією зветься робота органів мови: губ, язика, м'якого піднебіння, голосових складок. Найпоширенішим недоліком у співі є затиснена нижня щелепа. При такому положенні рот ледь відкритий, звук повітрям вільно не виштовхується, голос звучить неприродно, а також виникає різниця між голосними звуками. Другим недоліком є пасивно опущена щелепа, при цьому обличчя співака невиразне, апатичне. Третім поширеним недоліком у співі є розтягнутість губ у сторони. При такому положенні рота утворюється «відкритий», «плаский», «білий» звук.

Для опрацювання активної артикуляції, яка забезпечує ясну і чітку дикцію, можна рекомендувати вправи, пісенний матеріал, різноманітні скоромовки. Виконувати їх рухливо, легко, бажано на одному диханні, при можливості повторити декілька разів підряд, чітко і стрімко вимовляючи приголосні, не обтяжуючи рухом нижньої щелепи. Хороша дикція базується на чіткості і звучності приголосних та вірному формуванні і розспіваності голосних.

На практичних заняттях студент має навчитися здійснювати диференційований аналіз тембрального звучання окремих партій вокального ансамблю. Слуховий стереотип звучання тієї чи іншої партії в залежності від їхньої типової характеристики.

Динамічну гнучкість, філірування звуку можна починати опрацьовувати на витриманому звуці /звуках/ як окремо з кожною хоровою партією, так і з усім складом виконавців. При переході на звуки іншої висоти зберігати попередню якість звуку, тобто слідкувати за їх незмінністю. В центрі уваги повинна бути опора звуку та рівномірний видих.

Процес фразування здійснюється за рахунок відповідного чуттєво-емоційного напруження. Виконання штрихів *legato* і *non legato* вдоско-

налюється поступово в процесі практичних занять з вокальним ансамблем. Виконання під час розспівки фрагментів творів з репертуару для відпрацювання або закріплення певних вокально-технічних елементів. В завершенні розспівування як правило використовуються гармонічні вправи, що сприяють чистоті інтонування, відчуттю ансамблю, розвитку гармонічного слуху. Вони можуть будуватися на окремих акордових послідовностях, або ж на фрагментах хорових творів з репертуару колективу, що сприяє більш свідомому і виразному їх виконанню.

Висновки та подальші перспективи. За допомогою розспівування, хор не лише розігріває голосовий апарат, але і диригент знайомиться з окремими голосами хору в контексті усунення наявних недоліків та запобігання передбачених помилок. Таким чином, належна увага та припрацювання вправ розспівування голосів є вагомим аспектом функціонування хорового колективу. Добір вправ розспівки згідно до виконавського репертуару є аспектом вдосконалення вокально-технічних навичок хорового колективу та є ефективним засобом засвоєння виконавського матеріалу учасниками хору. В умовах сучасного побутування та виконавської практики галузі диригентсько-хорового мистецтва варто відзначити певне видозмінення та взаємопроникнення репертуарної політики, що уявляє собою появу в репертуарі народних хорів творів академічного напрямку і навпаки, що потребує належної уваги до розспівування при підготовці до виконання подібних творів. Адже неналежний розігрів голосового апарату може стати причиною як загальних вокально-технічних виконавських проблем стосовно інтонації, строю, хорового ансамблю колективу, так і конкретних проблем стосовно порушення якісних критеріїв звучання голосу артистів колективу, що поведе за собою негативні наслідки стосовно загального стану виконання хорового твору всім складом.

Списо літератури:

1. Банін А. Трудові артельні пісні та приспівки.
2. Виноградов К. Робота над дикцією в хорі. – М.: Музика, 1967.
3. Дмітревський Г. Хорознавство і керування хором. – Музгіз, 1957.
4. Єгоров, А. А. Теорія і практика роботи з хором / А. А. Єгоров. – Л.; М.: Госмузиздат, 1951.

Скопцова Е.М.

Київський національний університет культури і мистецтв

РАСПЕВКА ХОРОВОГО КОЛЛЕКТИВА КАК МЕТОД СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ВОКАЛЬНО-ТЕХНИЧЕСКИХ НАВЫКОВ

Аннотация

В статье анализируются специфические особенности распевки хоровых коллективов, исследуются методологические аспекты постановки голосового аппарата артиста хора, выявляются пути совершенствования вокально-хоровых навыков в контексте видов, роли и значения в многовариантном соотношении распевки в хоре. Выявляется закономерность художественно-исполнительских критерий при условиях достаточного уровня владения вокально-техническими навыками, наличие которых превращает хоровой коллектив в крепкий, качественный, монолитный музыкальный инструмент, способный к осуществлению сверхсложных технических и художественных заданий.

Ключевые слова: распевка, вокально-технические навыки, хоровое искусство, репетиционный процесс, хор.

Skoptsova O.M.

Kyiv National University of Culture and Arts

DISTRIBUTION OF THE CHORAL COLLECTIVE AS A METHOD OF IMPROVING VOCAL-TECHNICAL SKILLS

Summary

The article analyzes the specific features of chanting choral collectives, explores the methodological aspects of setting up the voice apparatus of the choir artist, reveals ways to improve vocal and choral skills in the context of species, role and meaning in the multivariate ratio of chanting in the choir. The pattern of artistic and performing criteria is determined under the conditions of a sufficient level of possession of vocal and technical skills, the presence of which transforms the choral collective into a strong, high-quality, monolithic musical instrument capable of carrying out highly complex technical and artistic tasks.

Keywords: singing, vocal and technical skills, choral art, rehearsal process, chorus.